

Kulturhámuhanjearahallan KHJ¹

Lassemodulat juohke KHJ-fáttá čiekŋudeapmái leat ruođuid siste.

JEARAHALLANBAGADUS

BAGADUSAT

JEARAHALLAMIIDDA LEAT

ČÁLLOJUVVON

VINJUBUSTÁVAIGUIN

<p><i>Čuovvovaš gažaldagaid ulbmil lea čielggasmahttit klinihkalaš váttisvuođa dehálaš beliid nu go dat olmmoš ja eará lahtut dan olbmo sosiála fierpmádagas (dm. bearaš, ustibat dahje eará olbmot geaidda guovdilis váttisvuohka guoská) daid oidnet. Dát siskkilda váttisvuođa mearkašumi, vejolaš gálduid mat sáhttet veahkehit ja vuordámušaid dan veahkkái mii fállujuvvo.</i></p>	<p><i>ÁLGGAHANČILGEHUS SUTNJE GEAN DON ÁIGGUT JEARAHALLAT:</i> Háliidivččen áddet daid váttisvuođaid maid geažil don boađát deike, vai sáhtán du veahkehit buoremus lági mielde. Háliidivččen áddet du vásáhusaid ja maid don jurddašat. Áiggun jearrat dus muhtun gažaldagaid dan birra mii dáhpáhuvá du eallimis aiddo dál ja mo don dan geahččalat hálddašit. Dáidda gažaldagaide eai leat rivttes eai ge boasttu vástádušat.</p>
--	---

KULTUVRRALAŠ VÁTTISVUOĐAČILGEHUS

KULTUVRRALAŠ VÁTTISVUOĐAČILGEHUS

(Čilgenmodealla, Doaibmandássi)

<p><i>Geahččal fáhtet mo dat olmmoš oaidná iežas váldováttisvuođaid ja váldofuolastuvvamiid. Deattut mo dat olmmoš oaidná iežas váttisvuođa.</i> <i>Geavat sáni, doahpaga dahje dan oanehis čilgehusa 1. gažaldagas go namuhat váttisvuođa dain gažaldagain mat čuvvot (ovdamearka dihtii “riidu du bártniin”.)</i> <i>Jeara mo dat olmmoš čilge váttisvuođa earáide geat leat su sosiála fierpmádagas.</i></p>	<ol style="list-style-type: none">1. Manne boađát deike odne? <i>JUS DAT OLMMOŠ DADJÁ UHCCÁN DAN BIRRA DAHJE DUŠŠE NAMUHA SYMPTOMAID DAHJE MEDISIINNALAŠ DIAGNOSA, DE DUTKKA VIIDÁSEAPPOT:</i> Olbmuin lea dávjá iežaset vuohki áddet váttisvuođaideaset, mii sáhtá leat seammalágan dahje earálagan go dat vuohki mo doaktárat čilgejit váttisvuođa. Mo <i>don</i> čilget iežat váttisvuođa?2. Muhtumin geavahit olbmot iešguđetlágan vugiid čilget váttisvuođaset bearrašii, ustibiidda dahje earáide iežaset birrasis. Mo don livččet čilgen iežat
---	--

¹ Cultural Formulation Interview.

Deattut daid váttisvuoda beliid mat leat dehálepmosat dan olbmui.	válttisvuoda sidjiide? 3. Mii váivvida du eanemusat du váttisvuoda hárrái?
---	---

SIVAID, KONTEAVSTTA JA DOARJAGA KULTUVRRALAŠ OAINNUT

SIVAT

(Čilgenmodealla, sosiála fierpmádat, boarrásat rávesolbmot)

<p><i>Dát gažaldat čujuha dasa mo dat olmmoš ádde dili, mas fas sáhtá leat mearkkašupmi dikšui.</i></p> <p><i>Fuobmá ahte olmmoš sáhtá namuhit mánga siva váttisvuhtii, dan mielde guđe váttisvuoda beali birra sii leat hállamin.</i></p> <p><i>Deattut daid oainnuid mat leat sosiála fierpmádaga lahtuin. Dat sáhttet leat mángga- ja sierralágánat ja earránit olbmo iežas oainnus.</i></p>	<p>4. Manne gáttát dát dáhpáhuvá dutnje? Maid don gáttát leat du [VÁTTISVUOĐA] sivvan?</p> <p>DUTKKA VIIDÁSEAPPOT JUS LEA DÁRBU: Muhtun olbmot oaivvildit ahte sin váttisvuoda sivvan leat dakkár váivves áššit mat leat dáhpáhuvan sin eallimis, váttisvuodát gaskavuodain earáde, rumašlaš dávda, vuoiŋŋalaš/eksistentiála sivva dahje feara makkár eará sivat.</p> <p>5. Maid earát du bearrašis, du ustibat dahje earát du birrasis gáddet leat [VÁTTISVUOĐA] sivvan?</p>
---	--

STRESSORAT JA DOARJJA

(Sosiála fierpmádat, fuolahusolbmot, psykososiála stressorat, osku ja vuoiŋŋalašvuohhta, sisafárrejeaddjit ja báhtareaddjit, kultuvrralaš identitehta, boarrásat rávesolbmot, hálddašeapmi ja veahkkeohcci meannudeapmi)

<p><i>Oaččo ovdan dieđuid das makkár konteavsttas dat olmmoš eallá, deattut resurssaid, sosiála doarjaga ja resilienssa. Dutkka vejolaš earálágan doarjaga (omd. mielbargiin, oassálastimis oskkolaš dahje vuoiŋŋalaš oktavuodain.)</i></p> <p><i>Deattut stressehaddji beliid dan olbmo birrasis. Dutkka vejolaččat omd. ovttaseallinválttisvuodaid, váttisvuodaid bargosajis dahje skuvllas dahje vealaheami.</i></p>	<p>6. Lea go makkár ge doarjja mii dahká [VÁTTISVUOĐA] geahppaseabbon, nu go doarjja bearrašis, ustibiin dahje earáin?</p> <p>7. Leat go noadit mat vearránahttet [VÁTTISVUOĐA], nu go ekonomalaš váttisvuodát dahje váttisvuodát bearrašiin?</p>
---	---

KULTUVRRALAŠ IDENTITEHTA MEARKKAŠUPMI

(Kultuvrralaš identitehta, psykososiála stressorat, osku ja vuoiŋnalašvuohta, sisafárrejeaddjit ja báhtareaddjit, boarrásat rávesolbmot, mánát ja nuorat)

<p><i>Dáhto dan olbmo smiehtadit dan birra mat su kultuvrralaš identitehta deháleamos bealit leat. Hámut gažaldagaid 9-10 dáid dieđuid vuođul.</i></p> <p><i>Oaččo ovdan daid identitehta beliid mat buoridit dahje vearránahttet váttisvuođa.</i></p> <p><i>Dutkka dárbbu mielde (omd. klinihkalaš vearráneami mii vuolgá dan vealaheami geažil maid johtinstáhtus dagaha, álbmotčeardda/etnisitehta geažil dahje seksuála soju geažil.)</i></p> <p><i>Dutkka dárbbu mielde (omd. johtimii guoski váttisvuođaid, buolvvaidgaskasaš riidduid dahje sohkabearrollaide guoski riidduid.)</i></p>	<p>Muhtumin sáhttet bealit olbmo duogážis geahpedit dahje stuoridit [VÁTTISVUOĐA]. Duogážiin dahje identitehtain oaivvildan ovdamearkka dihtii daid birrasiid madda don gulat, daid gielaid maid don hálat, gos don dahje du bearáš bohtá, du álbmoga dahje du etnihkalaš duogáža, du sohka beali dahje seksuála soju dahje du oskku, eallinoainnu dahje religiovna.</p> <p>8. Guđe bealit du duogážis dahje identitehtas leat dehálepmosat dutnje?</p> <p>9. Leat go bealit du duogážis dahje identitehtas main lea mearkkašupmi du [VÁTTISVUHTII]?</p> <p>10. Leat go bealit du duogážis dahje identitehtas mat muđui váivvidit du dahje buktet váttisvuođaid dutnje?</p>
--	---

KULTUVRRALAŠ BEALIT MAT VÁIKKUHIT IEŽAS HÁLDDAŠEAPMÁI JA OVDALIS VEAHKKEOHCAMII

IEŽAS HÁLDDAŠEAPMI

(Hálddašepmi ja veahki ohcan, osku ja vuoiŋnalašvuohta, boarrásat rávesolbmot, fuolahusolbmot, psykososiála stressorat)

<p><i>Čielggasmahte mo dat olmmoš hálddaša váttisvuođa.</i></p>	<p>11. Olbmui leat iešguđetlágan vuogit dasa mo sii hálddašit dakkár váttisvuođaid go du [VÁTTISVUOĐA]. Mo leat don ieš geahččalan gieđahallat iežat [VÁTTISVUOĐA]?</p>
---	---

--	--

OVDALIS VEAHKKEOHCAN

(Hálddašeapmi ja veahkkeohcan, osku ja vuoiŋŋalašvuohta, boarrásat rávesolbmot, fuolahusolbmot, psykososiála stressorat, sisafárrejeaddjit ja báhtareaddjit, sosiála fierpmádat, divššohasa ja divššára gaskavuohta)

<p><i>Oaččo ovdan iešguđet veahkehangálduid (omd. medisiinnalaš divššu, psyhkalaš dearvvašvuođaveahki, doarjjajoavkkuid, ráđđeaddima bargosajis, álbmotmedisiinna, oskkolaš dahje vuoiŋŋalaš bagadeami, earáláŋan árbevirolaš dahje molssaektosaš buorideami/divššu.)</i></p> <p><i>Dutkka dárbbu mielde (omd. "Makkár earáláŋan veahki leat ožžon?")</i></p> <p><i>Čielggasmahte dan olbmo vásáhusaid ovdalis vehkiin ja ávkki dan veahkis.</i></p>	<p>12. Dábálaš lea ahte olbmot ohcet veahki iešguđet sajiin, nu go iešguđetlágan doaktáriin, veahkeheddjiin dahje buorideddjiin/healeriin. Makkár divššu, veahki, ráđi dahje buorideami/healing leat don ohcan ovdal iežat [VÁTTISVUHTII]?</p> <p>DUTKKA VIIDÁSEAPPOT DAN ÁVKKI DAHJE VEAHKI MAID DAT OLMMOŠ OACČUI JUS DAT II ČILGEJUUVVO:</p> <p>Makkár veahki dahje dikšu lei ávkkálemos? Makkarat eai lean ávkin?</p>
--	--

HEHTTEHUSAT

(Hálddašeapmi ja veahkkeohcan, osku ja vuoiŋŋalašvuohta, boarrásat rávesolbmot, fuolahusolbmot, psykososiála stressorat, sisafárrejeaddjit ja báhtareaddjit, sosiála fierpmádat, divššohasa ja divššára gaskavuohta)

<p><i>Čielggasmahte sosiála hehttehusaid mearkkašumi veahkkeohcamii, dearvvašvuođabálvalusaid fidnemii ja váttisvuođaide mat čatnasit dasa ahte olmmoš geatnegahtá iežas ovdalis dikšumii.</i></p> <p><i>Dutkka dárkilit dan birra dárbbu mielde (omd. "Mii hehttii du veahki fidnemis?")</i></p>	<p>13. Lea go mihkkege mii lea hehtten du oažžumis dan veahki maid don dárbbasat?</p> <p>DUTKKA DÁRBBU MIELDE:</p> <p>Ovdamearkka dihtii uhccán ruhta, bargo-dahje bearašgeatnegasvuođat, stigma dahje vealaheapmi, dahje bálvalusfálaldaga bargit geat eai ádde du giela dahje du duogáža?</p>
---	--

KULTUVVARLAŠ BEALIT MAT VÁIKKUHIIT DÁLÁ VEAHKKEOHCAMII

VUORDÁMUŠAT

(Sosiála fierpmádat, fuolahusolbmot, osku ja vuoinjalašvuolta, boarrásat rávesolbmot, hálddašeapmi ja veahkkeohcan)

<p><i>Čielggasmahte dan olbmo vásihuvvon dárbbu ja vuordámuša oažžut veahki, viidát čilgejuvvon.</i></p> <p><i>Dutkka viidáseappot jus dat olmmoš dušše namaha ovtta gáldu mas lea vejolaš oažžut veahki (ovdamearkka dihtii «Makkár eará veahkit sáhtášedje leat ávkin dálá dilis?»)</i></p> <p><i>Deattut daid oainnuid mat leat sosiála fierpmádagas veahkkeohcama hárrái.</i></p>	<p>Háleštheadnu dal eanet dan veahki birra maid don dárbbášat.</p> <p>14. Makkár veahkki livččii du mielas ávkkáleamos aiddo dál du [VÁTTISVUOĐA] hárrái?</p> <p>15. Lea go earálágan veahkki mii du bearraša, ustibiid dahje earáid mielas livččii ávkkálaš dutnje dálá dilis?</p>
---	---

DIVŠŠOHASA JA DIVŠŠÁRA GASKAVUOHTA

(Divššohasa ja divššára gaskavuolta, boarrásat rávesolbmot)

<p><i>Oaččo ovdan vejolaš baluid rasisttalaš divššu oažžumis, giellacakkiin dahje kultuvrralaš erohusain dán poliklinihkas/ossodagas dahje divššáris mat sáhttet bilidit buorredáhtolašvuođa, gulahallama dahje bálvalusaid addima.</i></p> <p><i>Dutkka dárkilit dan birra dárbbu mielde (omd. “Man láhkai?”)</i></p> <p><i>Váldde ovdan vejolaš hehttehusaid divššu oažžumii dahje balastaddamiid mat čatnasit klinihkkii/ossodahkii ja divššohasa ja divššára gaskavuhtii nu mo namuhuvvon ovddabealde.</i></p>	<p>Muhtumin sáhttiba doavttir ja divššohas boastut áddet goabbat guommiska dannego sudnos leat sierralágan duogáš dahje vuordámušat.</p> <p>16. Leat go leamaš balus das ja lea go mihkkege maid mii sáhttit dahkat vai oaččut dan divššu maid don dárbbášat?</p>
--	---

Copyright © 2013 American Psychiatric Association. All Rights Reserved. This material can be reproduced without permission by researchers and by clinicians for use with their patients.